Sabiedrības integrācijas fonds

Demokrātijas prakšu metodes izstrādātas ar Sabiedrības integrācijas fonda atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Demokrātijas fonds 2024.

5 soļi tiesas gribas

5 soļi tiesas gribas

Nereti dzīvē nākas izvēlēties starp divām savstarpēji izslēdzošām iespējām. To sauc par dilemmu. Viens no dilemmu veidiem, ar kuriem mēdzam saskarties - vai, piedzīvojot kādu netaisnību, mēģināt izcīnīt taisnīgumu, vai pievērt acis un samierināties.

Aktivitātē "5 soļi tiesas gribas" ir piedāvātas piecas situācijas, kur, vadoties pēc situācijas apraksta, dalībniekiem jāizšķiras starp diviem rīcības variantiem, no kuriem viena paredz aktīvu iesaistīšanos, kas iespējams panāks izmaiņas, no kurām var iegūt arī plašāka sabiedrība, savukārt, otrs variants paredz atturēšanos, saglabājot *status quo*, taču pašam indivīdam tā ir mazāk riskanta rīcība. Izvēles nav vienkāršas, tāpat kā dzīvē.

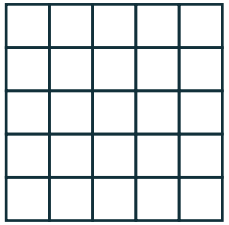
Netaisnību var pastrādāt, arī neko nedarot.
Marks Aurēlijs

ILGUMS: 80 minūtes

DALĪBNIEKU SKAITS: 10-20

KAS NEPIECIEŠAMS:

- Aktivitātes vadītājs vai vadītāji (vislabāk divi)
- Vismaz 5 X 5 m liels laukums (izmērs atkarīgs no dalībnieku skaita)

- Mērlente un citi rīki un materiāli laukuma iezīmēšanai
- Krēsli, galds
- Pēc kārtas sanumurētas lapiņas (skaits atbilstošs dalībieku skaitam)
- Elastīga gumija
- Zvaniņš vai koka āmurītis
- Kaste ar uzrakstu "Trauksmes vācele"
- Papīra lapiņas un pildspalvas

SAGATAVOŠANĀS . . . . .

1.Nepieciešamā inventāra sagādāšana

Šajā aktivitātē svarīgākais inventārs, kas var prasīt papildu sagatavošanās laiku, ir elastīgas gumijas un kaste "Trauksmes vācele". Gumijām ir jābūt elastīgām, lai dalībnieki, kuru kājas ar to savienotas, var spert vismaz divus soļus. Kastei jābūt ar uzrakstu "Trauksmes vācele", aizvērtai un izgrieztu caurumu, kurā iemest lapiņas (kā vēlēšanu urna). Vēl noderēs zvaniņš, koka āmuriņš (kā tiesnešiem) vai kāds cits rīks, kas izmantojams kā uzmanību piesaistošs skaņas signāls. Laukuma iezīmēšanai var noderēt papīra līmlente vai krītiņi. Pārējās ir parastas kancelejas preces.

2.Norises vietas sagatavošana

Aktivitāte var notikt gan iekštelpās, gan ārā. Norises vietai ir jābūt pietiekami lielai, lai varētu iezīmēt 5 X 5 m lielu laukumu, ja dalībnieku skaits ir 10. Ja skaits lielāks, tad laukums jāpaplatina, katram pārim paredzot aptuveni metru. Vēl jāiekārto norobežota zona, kur dalībniekiem apsēsties, lai pārdomātu un pārrunātu pieredzēto.

3.Situāciju apraksti

Jāsagatavo četras situācijas, kuras tiks izspēlētas aktivitātes laikā. Pielikumā ir iekļauti paraugi.
Situācijas apraksts sastāv no 3 daļām:

1. situācijas izklāsta,
2. dilemmas piedāvājuma,
3. reāla precedenta, kas rosinājis pārmaiņas.

Situācijas aprakstus aktivitātes organizatori var piedāvāt atbilstoši spēles dalībnieku pieredzei, kopienā svarīgām tēmām vai aktuāliem sabiedrības notikumiem.

NORISE . . . . .

ILGUMS	AKTIVITĀTE	APRAKSTS
12 min	Iepazīstināšana	Dalībnieki sapulcējas ap spēles laukumu un savā starpā iepazīstas, vadītājs/-i izstāsta par nodarbības mērķi un gaitu.
	Sūdzību rakstīšana	Pēc iepazīstināšanās spēles dalībnieki tiek aicināti rakstīt sūdzības par sev svarīgu netaisnību un anonīmi iemest tās "Trauksmes vācelē".
5 min	Spēles pāru izveidošana	Dalībnieki izlozē savu dalības numurus un sadalās pa pāriem: 1+2, 3+4 utt. Pāra kājas (kreiso ar labo) pie potītes sasien kopā ar gumiju.
50 min	Situāciju izspēle	Katra situācijas izspēle ir vienāda un sastāv no 3 posmiem: 1.Spēles vadītājs nolasa situāciju un piedāvā divas iespējas, kā rīkoties šajā situācijā (4 min). 2.Pāris savā starpā diskutē, kā rīkoties, kuru no rīcības iespējām izvēlētos individuāli. Pāris var izvēlēties katrs savu risinājumu, var arī vienoties par kopīgu (2 min).

ILGUMS	AKTIVITĀTE	APRAKSTS
		3.Vadītājs aicina vienas izvēles atbalstītāju palikt uz vietas, bet otras – spert soli uz priekšu (1 min). 4.Tiek nolasīts precedents, kurā līdzīga situācija notikusi dzīvē un izdevies panākt pozitīvas pārmaiņas (3 min). Vispirms tiek izspēlētas četras sagatavotās situācijas, kā piektā izspēlētā situācija ir viena no dalībnieku uzrakstītajām sūdzībām, ko vadītājs izvēlas no "Trauksmes vāceles".
15 min	**Izvērtējums**	Pēc aktivitātes īstenošanas visi sanāk kopā aktivitātes pārdomu vietā, lai dalītos savās pārdomās par īstenoto aktivitāti: 1.Kā dalībnieki jutās šajā procesā? 2.Vai piedāvātās situācijas ir aktuālas? 3.Vai izspēlētajās situācijās varēja būt vēl citi, sabiedrībai labāki risinājumi? Noslēgumā dalībniekus aicina dalīties ar stuācijām, kuras viņi bija ievietojuši "Trauksmes vācelē, bet, kas netika izvēlētas kā piektā izspēlētā situācija, un kopīgi apspriest.

SITUĀCIJU APRAKSTI . . . . .

SITUĀCIJA I

Augstskolas mācībspēks pret studentiem

Viens no pasniedzējiem personīgu aizspriedumu dēļ citādāk izturas pret vienas noteiktas studentu grupas pārstāvjiem. Izsaka pazemojošus un necienīgus komentārus, kā arī pavirši un nenopietni izvērtē studiju darbus, ieskaites un eksāmenus. Studentu sarunas ar pasniedzēju nepalīdz. Fakultātes vadība sūdzības ignorē un skaidro, ka pasniedzējs ir vērtīgs speciālists un nav neviena cita, ar ko viņu aizvietot. Ir palicis gads līdz studiju beigām, bet kursa biedru starpā ir paaugstinājusies spriedze. Viņu vidū valda neskaidrība, jo nav zināms, vai viņi pieder pie neveiksmīga mazākuma, vai veiksmīga vairākuma.

Dilemmas piedāvājums: kā labāk rīkoties?
Variants A: vērsties pie augstākstāvošām universitātes instancēm, piemēram, ētikas komisijas vai akadēmiskās šķīrējtiesas, lai mēģinātu nodrošināt līdztiesīgu attieksmi pret visiem studentiem.
Variants B: studiju biedru starpā veidot atbalsta grupas, mēģināt pārvarēt pasniedzēja aizspriedumus, sagatavojoties vērtēšanai, lai ar necienīgu attieksmi nebūtu iespējams mazināt atzīmes.

Soli uz priekšu sper tie, kas izvēlējušies variantu A.

Precedents
Izpētot LU ētikas komisijas mājaslapu, ir atrodami daudzi piemēri, kad universitāšu instances ir palīdzējušas nodrošināt līdztiesīgu attieksmi pret visiem studentiem. Piemēram, 2023. gadā notikušā konfliktā starp doktorantu Dmitriju Poršņovu un profesoru Māri Kļaviņu.

SITUĀCIJA II

Vardarbība ģimenē un kaimiņš

Jūs dzīvojat daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā, kur katrā kāpņu telpā sadzīvo ļoti dažādi cilvēki. Jūs sveicināties ar kaimiņiem, kurus satiekat kāpnēs, zināt šo to par viņu ģimenes un sadzīves apstākļiem, bet neko daudz. Ar kaimiņu no blakus dzīvokļa esat ziemā tīrījuši sniegu no pagalmā iesnigušajām mašīnām, palīdzējuši uznest līdz dzīvoklim nopirkto virtuves skapīti. Diezgan sakarīgs sarunu biedrs, varētu pat aizbraukt kopā pamakšķerēt. Ir jau viņam arī daži savdabīgi dzīves uzskati par lietu kārtību, nodarbinātību, jautājumu "vai vienu jau var?", bet kopumā normāls, diezgan vidējs sabiedrības loceklis. Ar dzīvesbiedri kaimiņos dzīvo jau kādus 6 mēnešus. Un tagad ir kārtējais vakars, kad jūs no viņu dzīvokļa dzirdat bļaustīšanos, mēbeļu grūstīšanu. Tad jau sadzirdami pat konkrēti apvainojumi un rupji lamu vārdi. Grūstīšanas trokšņi kļūst par dobjiem būkšķiem. Šī nav pirmā reize, kad tas notiek, izdevīgā brīdī esat runājuši ar šiem kaimiņiem atsevišķi. Kaimiņa dzīvesbiedre ir nobijusies, bet pārliecināta, ka tie draudi jau nav nekas tāds, un nevēlas tālāk rīkoties, jo nav jau arī tik slikti. Balsis tikmēr kļūst skaļākas, trokšņi stiprāki un kliedzieni izmisīgāki.

Dilemmas piedāvājums: kā labāk rīkoties?
Variants A: vērsties policijā, lai tūlītēji nošķirtu varmācīgo kaimiņu no dzīvesbiedres un varētu cerēt, ka viņa apzināsies situāciju un meklēs arī tālāku aizsardzību un palīdzību.
Variants B: neiejaukties ar policiju, jo cerat, ka kaimiņš draudus nerealizēs līdz galam.

Soli uz priekšu sper tie, kas izvēlējušies variantu A.

Precedents
2017. gadā no sava dzīvesbiedra rokas mira sieviete Tukumā, policija uz viņu dzīvesvietu pirms pēdējā izsaukuma bija braukusi jau 5 reizes. Tas bija notikums, kas aizsāka izmaiņu ķēdi likumā "Par policiju", lai izstrādātu un turpinātu uzlabot vienotu regulējumu rīcībai gadījumos, kad konstatējama vardarbība ģimenē. Sievietes slepkavība Tukuma rajonā kļuva par iemeslu, lai policija uzsāktu fundamentāli mainīt veidu, kā strādāt ar vardarbības noziegumiem – Valsts policija kopā ar sieviešu resursu "Centra MARTA" un Labklājības ministrijas kolēģiem izveidoja īpašu risku izvērtēšanas anketu.
2022. gada 17. februārī stājas spēkā grozījumi likumā "Par policiju" un atbilstoši grozījumiem no 12. panta 10.1 punkta ir izslēgti vārdi "uz rakstveida pieteikuma pamata". Policijai lēmuma pieņemšanai par varmākas nošķiršanu uz laiku līdz 8 dienām pietiek ar policijas darbinieka detalizētu ziņojumu par notikumu.
Pēc tam, kad Leons Rusiņš Jēkabpilī bija vajājis un galu galā nogalinājis bijušo dzīvesbiedri, tiek papildināti lēmumu pieņemšanas algoritmi un aizsardzības rīki – no 2025. gada tiks ieviestas elektroniskas aproces varmākām, kas pārkāpušas tuvošanās aizliegumu, un tās gan policijai, gan upurim ziņos par atkārotu mēģinājumu tuvoties. Tāpat lēmumus par drošības līdzekļu piemērošanu pieņems īpaši apmācīti prokurori, kas ir zinoši tieši vajāšanas un varmācības jautājumos.

SITUĀCIJA III

Tiesības uz izglītību un vides pieejamību

Cilvēks ar invaliditāti vēlas uzsākt studijas, lai integrētos darba tirgū un piepildītu savu sapni. Zināšanas ir pietiekamas, un nepieciešamās prasības ir izpildītas, cilvēks iztur konkursu un iegūst iespēju studēt sevis izvēlētajā programmā sevis izvēlētajā augstākajā izglītības iestādē. Jāpiebilst, ka konkrēto programmu ir iespējams apgūt tikai vienā augstākās izglītības iestādē. Pienāk septembris, un studiju process var sākties, taču ir viens "bet" – iekļūšana konkrētajās augstākās izglītības iestādes telpās ir neiespējama, šis students to nevar izdarīt brīvi un patstāvīgi. Konkrētais cilvēks vēršas pie augstākās izglītības iestādes administrācijas par nepieciešamību pielāgot telpas, bet saņem atteikumu, ka prasība esot nesamērīga un konkrētajā augstākās izglītības iestādē tikai konkrētais cilvēks esot ar invaliditāti.

Dilemmas piedāvājums: kā labāk rīkoties?
Variants A: piekrist priekšlikumam, ka "tiks ienests pie nepieciešamības" un ka studentam palīdzēs pārvarēt jebkuru šķērsli pie nepieciešamības; pieņemt nodarbības neklātienē vai, nesamierinoties ar situāciju, mainīt universitāti un savu izvēli pielāgot pieejamībai.
Variants B: vērsties tiesību aizsargājošās iestādēs, ieguldīt laiku un resursus, lai cīnītos par savām tiesībām un nākotnes iespēju arī citiem iegūt augstāko izglītību.

Soli uz priekšu sper tie, kas izvēlējušies variantu B.

Precedents
Tiesvedība starp Latvijas Mākslas akadēmiju un invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons" ilgst jau astoņus gadus. Strīds saistīts ar akadēmijas piebūves rekonstrukciju, kas izmaksāja vairāk nekā vienu miljonu eiro. Daļa līdzekļu nāca no Eiropas fondiem, un viens no projekta mērķiem bija nodrošināt iespēju akadēmijā mācīties arī personām ar funkcionāliem traucējumiem. Nododot ēku ekspluatācijā, "Apeirons" konstatēja vairāk nekā desmit vides pieejamības normatīvu pārkāpumus, piemēram, cilvēkiem ar kustību traucējumiem nebija paredzētas tualetes; uzbrauktuves jeb pandusi, kas palīdz cilvēkiem ratiņkrēslos droši nokļūt no viena stāva uz otru, bija trīs reizes stāvāki. Fiksēti arī citi pārkāpumi. Akadēmijā pārmetumus noraida, uzsverot – pacēlāji ir atbilstīgi standartiem un to funkcionalitāte – pārbaudīta.
Invalīdu un viņu draugu apvienība "Apeirons" pēc 11 gadus ilgas tiesāšanās *panākusi sev labvēlīgu spriedumu tiesvedībā ar Rīgas domes (RD) Pilsētas attīstības departamentu (PAD) par vides pieejamības prasību ievērošanu Latvijas Mākslas akadēmijai piederošajā ēkā Kalpaka bulvārī 13, Rīgā.*
Augstākās tiesas senāts vienā no pēdējām sēdēm šajā lietā atzina, ka uzraudzības kontroles mehānisms vides pieejamības jomā neatbilst ne starptautiskajiem standartiem, ne arī Latvijas likumdošanai, tādēļ ir iniciētas izmaiņas likumā.

SITUĀCIJA IV
Naida uzbrukums

Ķengaraga tirgū kādam no apmeklētājiem noticis fizisks un emocionāls uzbrukums. Tas bijis balstīts homofobijā, jo uzbrukuma laikā izteikti dažādi seksuālās minoritātes nicinoši teksti un draudi izvarot. Šāds gadījums nenotiek pirmo reizi, un homofobija Latvijā vēl aizvien ir liela problēma, par kuru gan daudzi baidās runāt, jo nav ticības tiesībsargājošo iestāžu ieinteresētībai tās risināt pēc būtības.
Aizdomās turētais cilvēks pats skaidri savās liecībās ir atzinies, ka viņš ir redzējis pa ielu ejam divus vīriešus, kuri, pēc viņa domām, bija ļoti tuvu viens otram un bija apskāvušies ap vidukli. Tā viņam šķita nepiedienīga uzvedība.
Viens no uzbrucējiem esot sniedzis nepatiesu informāciju, tādēļ policijai nav izdevies viņu identificēt, bet otrs ir identificēts un viņam piespriests administratīvais sods par sīko huligānismu 70 eiro apmērā, kas samaksāti valstij.
Kriminālprocesā policija homofobisku uzbrukumu nekonstatēja.
Izejot visu Latvijā iespējamo tiesu sistēmas ceļu, ģenerālprokurors lēma, ka piemērojams tikai administratīvais sods par sīko huligānismu, naida uzbrukums nav konstatējams un lēmums nav pārsūdzams. Tomēr Tieslietu Ministrija sabiedriskajā telpā apgalvo, ka uzbrukums ir skaidri klasificējams kā noziedzīgs nodarījums un ka šajā gadījumā piemērojams krimināllikums.

Dilemmas piedāvājums: kā labāk rīkoties?
Variants A: samierināties ar nogurdinošā procesa noslēgumu, pieņemt, ka sabiedrības rezonanse ir aktualizējusi tēmu, kā arī to, ka ir darīts cilvēciski viss iespējamais, lai nonāktu pie taisnīguma.
Variants B: vērsties Eiropas cilvēkutiesību tiesā, vienlaikus apzinoties, ka tas būs personīgi ļoti nogurdinošs process.

Precedents
Aprakstītā situācija ir reāla un notika ar kultūrpētnieku, Rīgas Stradiņa universitātes profesoru Denisu Hanovu, kurš nolēma vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā (ECT). Lietā "Hanovs pret Latviju" Hanovs uzvarēja, jo tiesa konstatēja virkni ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pārkāpumiem, kas saistīti ar paremojošas attiekšanās aizliegumu, tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskarāmību, diskriminācijas aizliegumu.
ECT spriedumu Hanova lietā gan vēl ir iespējams pārsūdzēt, un tas būtu valdības kompetencē. Tomēr valsts prezidents E. Rinkēvičs uzskata, ka "mazāk būtu jācīnās tiesās, bet vairāk jāsakārto lietas mūsu pašu mājās".
Viņš norādījis, ka naida runa attiecas ne tikai uz homofobiju, bet arī saistīta ar etniskā naida izpausmēm.
"Tā ka šī izpratne diemžēl veidojas lēni, bet naida runa visās tās izpausmēs ir jāsoda bargi. Un ECT spriedums ir signāls mūsu tiesībaizsardzības iestādēm un tiesām, ka šīs lietas jāuztver nopietni. Un, ja tas nebūs tā, būs vēl vairāk lietu ECT. Mums būs tā lieta jāsakārto," skaidroja prezidents.

Piektā situācija tika izlozēta no "Trauksmes vāceles", kurā pasākuma vai aktivitātes dalībnieki ir ievietojuši savas sūdzības.

METODES AUTORI

2024. gada Demokrātijas treniņnometnes dalībnieki Nora Sudmale, Aleksandrs Vabelis, Irina Makarova, Daniēls Zeltiņš, Areta Lakutijevska kopā ar Maiju, Ģirtu un Ilzi Jankovskiem no Demokrātijas fonda.